

Divan Şiirinde Savaş Aletleri: Hançer, Kılıç, Ok

Emel NALÇACIGİL ÇOPUR¹

¹Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,

Antalya, Türkiye

emel_copur@yahoo.com

Geliş Tarihi/Received:

13.09.2019

Kabul Tarihi/Accepted:

23.06.2020

Yayın Tarihi/Published:

30.06.2020

ÖZ

Köklü bir mâzi üzerine inşa edilen klasik Türk edebiyatı, geniş muhteva ve üstün belâgat örneklerinden müteşekkildir. Evvelinden sahip olduğu donanımlar ışığında doğumdan ölüme, tabiat kesitlerinden vuslatsız aşklara, savaşlardan zaferlere kadar sosyal hayatın tüm tezahürleri titizlikle seçilmiş kelimelerle sunularak okuyucusuna edebî zevk verir. Bu bağlamda devlet yönetiminde gazâ bilincini üstün tutan Osmanlı Devleti'nin yetiştirdiği şairler tarafından kaleme alınan divanlarda şüphesiz savaşlar ve savaşa ait konular da şiirlerde fazlasıyla yer almaktadır. Savaş başlığında divanlarda çok fazla işlenen konulardan biri de savaş aletleridir. Konu muhteva itibarıyla oldukça geniş olması sebebiyle çalışma; divan şiirinde ziyadesiyle geçen hançer, kılıç ve ok üzerinedir. Çünkü hançer, kılıç, ok divanlarda savaşları anlatan manzumelerde geçtiği kadar sevgiliye ait pek çok güzellik unsurlarının ve farklı teşbihlerin benzetilen ögesi olmuş savaş aletleridir. Çalışmada farklı yüzyıllara ait yirmi bir divan şairinin eseri incelenmiştir. Hançer, kılıç ve okun zikredildiği beyitler divan tertibinde olduğu gibi önce kasidelerde ele alınarak tarihî şahsiyetler, onların başarıları tanıtılmıştır. Kasideleri müteakiben gazel nazım şeklinde yazılmış şiirlerde çeşitli teşbih unsurları olan mezkûr aletler yorumlanmıştır. Böylece bu çalışmayla alan çalışmalarına katkı sağlayacağımızı umut ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Divan, Hançer, Kılıç, Ok.

Weapons in Ottoman Poetry: Dagger, Sword, Arrow

ABSTRACT

Classical Turkish literature, built on a deep-rooted past, is composed of extensive content and superior rhetoric examples. By presenting all manifestations of social life, from birth to death, from wars to victories with carefully selected words, it gives literary pleasure to its readers. In this context, battles are undoubtedly included in the Ottoman poems. One of the subjects that are discussed a lot in Ottoman poetry under 'battle' concept is weapons. Since the subject is rather broad regarding content, the study was conducted on dagger, sword, and arrow, which show a plethora in Ottoman poetry. Moreover, dagger, sword, and arrow are weapons that have also been likened to various smiles of the lover's beauty. In the study, twenty-one Ottoman poems of different centuries were examined. Historical figures and their achievements were introduced by discussing the couplets, where daggers, swords, and arrows were mentioned, within encomiums first as in the array of Ottoman poetry. Aforesaid weapons, which are various smile elements in poems written as ode verses, were interpreted following the encomiums. Thus, we hope that this study will contribute to the field studies.

Keywords: Classical Turkish Literature, Ottoman Poetry, Dagger, Sword, Arrow.

1. GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı; derin mâzi, oldukça geniş muhteva, üstün belâgat örneklerine sahiptir. Doğumdan ölüme, evlilikten tahta çıkış törenlerine, çeşitli imar faaliyetlerinden kışlanın tamirine kadar birçok konu şiirde yer alır. Klasik Türk şiirinin bu kadar geniş bir dünyaya açılmasında elbette pek çok etken vardır. Osmanlı Devleti'nin Orta Asya'dan aldığı derin bir kültür birikiminin de İslâm dini ile yoğrulması, Anadolu'da edinilen tecrübeler ve Osmanlı Devleti'nin gazâlara verdiği önem bu etkenler arasında sayılabilir.

Altı asır boyunca Osmanlı Devleti'nin gazâ bilinci ile kuruluşundan itibaren yaptığı savaşlar, edebî ürünleri ziyadesiyle zenginleştiren unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Fethedilen pek çok ülke ve şehri İslâm bayrağıyla yönetmenin sevinci, zaferler, padişahların ve devlet büyüklerinin savunma sırasında uyguladıkları savaş stratejileri kadar savaş aletleri de hayatın diğer yönüyle birleşerek metinlerde zikredilen husustur. Neticede mâzisinden gelen köklü geleneğin izlerini süren Osmanlı Devleti'nin yetiştirdiği şairler tarafından kaleme alınan divanlarda sevgili, elinde hançeri, kılıcı ve okuyla âşığına adeta cefâ dersi veren, onu yetiştiren, âşığının aşk olgunluğuna yükselmesini sağlayan muallime gibi resmedilmiştir (Akün, 1994: 9/416).

Klasik Türk edebiyatında hançer, kılıç, ok fizikî güzelliğin ifade edilmesinde de kullanılan aletlerdir. Sevgilinin kılıç gibi keskin gözüyle işbirliği yapan yaya benzeyen kaşları ok gibi kirpiklerle âşığı yaralamıştır. Böylece göz, kılıç, kirpik, ok, kaş ve yay arasında teşbih ilgisi kurulmuştur.

Günümüzde de yaygın olarak kullanılan teşbih, klasik Türk edebiyatında ayrıntılı çeşit ve ögeleri olan, fazlasıyla tercih edilmiş edebî bir sanattır. Gerek geçmişten alınan kültür gerek İslâm dininin cihada verdiği önem neticesinde Osmanlı şairleri, müstesna konumdaki sevgiliyi, onun güzelliğini ve âşığına karşı tutumlarını savaş aletlerine benzeterek ifade etmişlerdir. Dolayısıyla divan şiirlerinde zikredilen savaş aletleri savaşı anlatan manzumelerde yer almasının yanında özelliklerinden hareketle âşığın vücudunda açtığı yara bakımından da teşbih unsuru olarak kullanılmıştır (Levend, 1984: 355). Böylece divan şairlerinin engin hayal dünyalarında müşebbehün bih ögesi olan savaş aletleri şiirlerde vech-i şebeh ögesi zikredilmeden gerçekleştirilir. Klasik Türk edebiyatında teşbihin bu çeşidine mükked teşbih denilir ve en kıymetli teşbih çeşididir. Nitekim bir teşbihte teşbihi oluşturan ögelerin azalması; metinlere anlam derinliği kazandırır, okuyucunun da bilgi ve tecrübesi imkânında metinden çıkarımda bulunmasını sağlar (Sarıkaya, 2011: 40/557). Dahası okuyucuya edebî zevk verir. Teşbihin yanında aralarında karine bulunan savaş aletleri şiirlerde birlikte zikredilerek tenâsüb sanatı gerçekleştirilir. Ayrıca savaşlarda başarılarıyla ün salmış tarihî kişiler savaş aletleri ile zikredilerek hatırlatılır. Böylece bilgilendirmek edebiyat biliminin amacı olmamasına rağmen tenâsüb ve telmih sanatlarıyla okuyucu bilgilendirilir.

Klasik Türk şiiri sanat ağırlıklı aynı zamanda remizli ifadelerden müteşekkil edebiyatın ürünüdür. Remizler/semboller ise birbirine benzeyen özellikteki nesne veya varlıkların bir arada bulunmasını sağlar. Bu doğrultuda klasik Türk edebiyatında hançer, kılıç, ok; kaş, göz, kirpik ve gamzenin remzidir demek yanlış olmayacaktır. Nitekim klasik Türk edebiyatı kelimeleri temel anlamlarının dışında diğer kavramları çağrıştıracak şekilde kullanma esasına dayalıdır (Akün, 1994: 9/420).

Divan şiirinin estetiğinde yukarıda açıklamaya çalıştığımız üzere hançer, kılıç, ok bir dönem savaşlarda kullanılan, edebî sanatlarla ifade edilen, güzel teşbihlerin yapılmasını sağlayan savaş aletleridir. Dolayısıyla hançer, kılıç, ok ile ilgili benzetme ve motifler divan şairlerinin genelinin kullandığı mazmûn veya anlatım ögesi olarak karşımıza çıkan ortak şiir malzemeleridir (Sarıkaya, 2017: 124).

Divan şiirinde ziyadesiyle zikredilen savaş aletlerinden hançer, kılıç ve okun incelendiği bu çalışmada farklı yüzyıllara ait yirmi bir divan incelenmiştir. Bunlar; Ahmedî, Eşrefoğlu Rûmî, Rumelili Za'îfî, Necati Bey, Mesîhî, Bâkî, Bursalı Rahmî, Fuzûlî, Muhibbî, Kalkandelenli Mu'îdî, Vâhib Ümmî Halvetî, Yahyâ Bey, Yetîm, Enderunlu Sâmî, Nef'î, Nedîm, Şeyh Galîb, Sünbülzâde Vehbî, Diyârbekirli Nigâhî, Tâhir Selâm ve Çeşm-i Âfet divanlarıdır.

Makale hançer, kılıç ve ok olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İncelenen aletler alfabetik sırayla ele alınmış olup divan tertibindeki gibi kasidelerin ardından gazel nazım şeklinde yazılmış şiirler kaynak gösterilerek yorumlanmıştır. Yazıda faydalanılan ayet ve mealleri Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'na aittir.

1.1. Hançer

Hançer taşımaya elverişli olması sebebiyle eski çağlardan itibaren hem askerler hem siviller tarafından kullanılmıştır. Silah olarak kullanılan hançer bir çeşit bıçaktır. Büyüklükleri değişen hançerlerin iki tarafı da keskindir. Uçları ise sivri veya eğik olmaktadır (Komisyon, 1971: 3/1465).

Bursalı Rahmî, Sultan Selîm Han'a yazdığı kasidesinde bıçağın keskinliğine dikkatleri çeker. "Bıçak altın eli kesmez. " atasözüyle güçlü Sultan Selîm'in her işte hüner sahibi oluşunu irsâl-i mesel sanatını yaparak anlatır:

Bu meseldür bıçak altın eli kesmez imiş

Ele baş aldı gelüp kışa berâber nergis (Erdoğan, 2017: 76)

Klasik Türk edebiyatı şairleri, Güneş'e bakan yüzü Dünya'dan görülmediği zaman hilâl şeklini alan Ay'ı da hançere benzetmişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde takvim ay esasına dayanmaktaydı. Bu sebeple Kamerî ayların dokuzuncusu, Ramazan ayı hilâlin görünmesiyle başlardı (Pala, 2004: 374). Mesîhî aşağıdaki şiirinde Ramazan ayına girildiğini haber veren hilâli şekliyle hançere benzetir. Sultan Bayezid Han'ın Ramazan ayına girilmesiyle halka yemeği haram ettiğini anlatır. Böylece bizlere sosyal unsur hakkında da bilgi verir:

Hancer-i mâh-ı nev-i rûze boğazların kesüp

Kendü rızkın yimeği itmiş idi halka harâm (Mengi, 1995: 29)

Bâkî, 1555'te müderrislikten Halep kadılığına atanan, III. Murad döneminde yeniden Rumeli kazaskeri olan hâcesi Kadızâde Ahmed Şemseddin'e (İpşirli, 2001: 24/96) yazdığı kasidesinde Paşa'nın altın kılıflı hançerini hilâle benzetir. Bu hançerin gökyüzüne asıldığını anlatır:

Hemân bu hançer-i zerrîn-gılâf-ı Paşadur

Ki tâk-ı 'arşa asıldı bu şeb hilâl-misâl (Küçük, 2017: 37)

Klasik Türk şiirinin önemli kahramanları olan âşık, ma'sûk ve rakîb tiplerinin her birinin kendine ait bakışları söz konusudur. Cefâ gören, sevdiğinden adeta merhamet dileyen gözlerle bakan âşık, ma'sûkun kızgın, umursamaz bakışlarına katlanırken rakîbin kıskanç ve hasetli nazarına da muhatap olur. Bu bağlamda ince duygularla örülü eski edebiyatımızda bakışlar, birer âşık olan şairlerin bedenlerinin mûsikî aletlerine, delici bakışlara sahip sevgilinin gözlerinin savaş aletlerine teşbih edildiği husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Tanyıldız, 2018: 32).

Mesîhî her kim ki hançer gibi ikiyüzlü davranırsa emret iki siyah gözlerin onu öldürsün diyerek ikiyüzlü insanları iki yüzü keskin hançere benzetir. Aynı zamanda sevgilinin keskin bakışlarının sevgisine sadık kalmayan âşıkları öldüreceğini de ifade eder:

Hancer gibi her kim ki iki yüzlülük ide

Emr it anı öldürsün iki çeşm-i siyâhun (Mengi, 1995: 207)

Her edebiyatta olduğu gibi klasik Türk edebiyatında da âşık-mâşuk ilişkisi en çok işlenen konulardandır. Özellikle eski Türk edebiyatında sevgili ulaşılamaz olması sebebiyle onun cefâsı dahi âşığın önemsendiğini, kendisine değer verildiğini gösterdiği için çok değerlidir. Elbette âşık da sevgiliden gelecek her türlü eziyete razıdır, mihnetler tek ki dilberden gelsin. Bu bağlamda metinlerde

öldürücü işlevinden dolayı hançer, sine ile birlikte zikredilir. Bâkî, aşağıdaki şiirinde eğer sevgilinin hançeri ile sinesi delinirse bunun çok hayırlı bir iş olacağını, hançerin ta cana kadar derince girmesinin canına degeceğini anlatır:

Hançerün sînemi delerse eger

Şöyle bir hayr ider ki câna değer (Küçük, 2017: 125)

Divan şiirinde hançer ve ona çok benzeyen kılıç şekil bakımından sevgilinin gönül alıcı kaşlarına benzetilir (Erdoğan Taş, 2018: 24). Aşağıdaki beyitte şair dermanını kesen kaşların kılıç mı hançer mi olduğunu sorarak istifham sanatını gerçekleştirir:

Tâkat mi gelir âh meded kesdi emânım

Şemşîr midir hancer-i ebrû mu nedir bu (Yenikale, 2017: 453)

Klasik Türk edebiyatı hayal dünyasında sevgili âşık için müstesnadır. Dolayısıyla bakışları anlamlandıran sevgilinin gözleri de oldukça özeldir. Âşık özellikle akılları çelen o gözlerle sadece kendisine bakılmasını ister. Bu sebeple divan şairleri için göz; keskin, parlak hançerle ele alınır (Erdoğan Taş, 2018: 57).

Divane gönüllü Enderunlu Sâmî, yine ahu gözlü sevgilinin kendisine ne yaptığını dağlara kaçmasının uygun olacağını istifham sanatıyla anlatırken meşhur Leylâ ve Mecnûn hikâyesine de gönderme yapar. Zaman zaman hasta gönüllü âşıkların gönlüne giren dilberin bakışlarını parlak hançere benzeterek kanlı bağrından dert yanar:

Dil-i dîvâne eger taglara düşse yiridir

Yine bilmem bana ol gözleri âhû nitdi

Dem-be-dem dil uzadur 'âşık-ı dil-hastelere

Hançerün mâhasalı bağrımız hûn itdi (Duru, 2017: 130)

İncelediğimiz divanlarda hançerin keskinliği, sevgilinin kirpiklerine de benzetilmektedir. Nitekim görme işinde ve onay anlamında aşağı doğru hareket eden gözlerden süzülen bakışları belirginleştiren kirpiklerdir. Necati Bey, kirpikleri hançer gibi keskin dilbere seslenerek gönlünün ona düştüğünü söyler. Ardından tez zamanda o hançer kirpiklerin kendisine nazar edeceği, bıçaklayacağı günü görmeyi istediğini bildirir:

Şol gönül kim beni düşürdi müjen hançerine

Tîz günde göreyin kim ola bıçaklar eşi (Tarlan, 1997: 514)

Günümüzde arkeologlar hançer ile kılıcı birbirinden ayırt etmede zorlanmaktadırlar. Çünkü bir dönem Avrupa'da dar ve uzun namlulu hançerler hem hançer hem de kılıç olarak kullanılmıştır. Araştırmalar neticesinde on dört ülkeye ait hançer olduğu bildirilmektedir. Bunlardan sadece 16. yüzyıla ait Türk hançeri kaş veya okun ağaç kısmı gibi kavilidir (Komisyon, 1971: 3/1465). Bu sebeple şiirlerimizde kılıç, hançer ve kaş münasebetinin olması oldukça manidardır. Divan şiirinde göz ve kirpiklerin kılıca, hançere benzetilmesinin yanında hançer, kaş ve göz işbirliğiyle öldürücü yan

bakış olarak tanımlanan gamzeye de benzetilir (Erdoğan Taş, 2018: 74). Nedîm, kötülük yapan kaşlarının kılıcı ile hilekâr gamzelerinin hançerine kurban olduğu sevgiliye seslenir:

Tîğ-i ebrû-yı siyehkârına kurbân olayım

Hançer-i gamze-i ayyârına kurbân olayım (Macit, 2017: 242)

Hançer, gelenekten alınan ilhamla ve inceliğinden dolayı şairlerin hayal dünyalarını zenginleştiren savaş aletidir. Nitekim ergenliğini tamamlamış erkeklerin ve sarayda görevli haseki sultanların korunmak için bellerinde hançer taşımaları bir Osmanlı geleneğidir (Eralp, 1993: 72). Ayrıca hançer ile bel arasında incelik açısından bağ kurulması (Erdoğan Taş, 2018: 413) da şairlerin bel ile hançer üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bâkî, taradığımız divanlarda fazlasıyla geçen *hançer-i hûn-rîz; kan saçan hançer* tamlamasını kullanarak sevgiliye isteğini arz eder. İnce belli dilbere kavuşmak için kolunu ona kemer yapacağını söyler. Ancak arada kan saçan hançer vardır:

Kemer eylerdi kolın ince bilüne Bâkî

Girmese hançer-i hûn-rîzün eger araya (Küçük, 2017: 280)

Klasik Türk edebiyatında hançer, şeklinden dolayı sevgilinin boyuna kinaye ile ağaca veya büyümemiş, dikenli yeşil bitkilere de benzetilir. Divan şiirinde boy için servi, fazlasıyla anılan bir ağaç olup yaz kış yaprakları yeşil kalan, güzel kokan ancak meyve vermeyen özelliğe sahiptir. Ayrıca güzel kokusu ve genellikle servinin yanında oluşu ile yasemin de dilberin girift girift zülfüne teşbih edilen diğer bir ögedir (Erdoğan Taş, 2018: 372, 151). Necati Bey, kendisine yüz vermeyen dilbere sitemden öte kızar. Servi boylu, güzel zülüflü sevgiliyle yakın olamayan şair, yeşilliğin kendisine hançer gibi görüneceğini, canını yakacağını ifade ederken meyve vermeyen servi ve yaseminden ne olacağını sorar:

Hem-nişîn olmaz isem serv-i semen-berler ile

Sebze hançer görünür serv-i semenden ne biter (Tarlan, 1997: 235)

Divanlarda *hançer-i hicr âh; âh ayrılığının hançeri* de fazlasıyla geçen tamlamadır. Klasik Türk edebiyatının belâgat kaideleri üzerine kurulu edebiyat olması sebebiyle şiirlerde bir savaş aleti diğer savaş aletinin özelliğinden faydalanılarak hisler daha duygulu terennüm edilir. Rumelili Za'îfi, sevgiliye şahların şahı diye seslenir. Bu ayrılığı siper defetmezse *âh hicranının hançerinin* kendisini öldüreceğini bildirir. Böylece diğer savaş aleti olan eski savaş tekniğinde savaşçının kendisini ok ve kılıç saldırılarına karşı sol koluna takarak koruduğu kalkan kelimesine mecazen karşılık gelen siperi (Çoruhlu, 2001: 24/260) kullanır, tenâsübü sağlar:

Fürkâtden beni öldüriser hançer-i hicr âh

Def' itmez ise ger siper-i vasl-ı şehen-şâh (Akarsu, 2011: 291)

Duygularını oldukça coşkulu bir dille anlatarak neredeyse divanın tamamında mübalağa sanatının örneklerini veren, 19. yüzyılda Mısır'ın ilk hıdivi İsmail Paşa'nın eşi Çeşm-i Âfet, eşinden ayrılmayı düşünmediğini söyler, hançeri cellada benzetir. Feleğin ayırdığı eşinin ölümü üzerine yine sitem celladından gelen cefâ hançerinin iki gözünden sanki kan akıttığını dile getirir:

Felek ayırdı ise cânımı cânânımdan

Bana düşmez idi ayru olayım cânımdan

Hançer-i cevr ü cefâsın yine cellâd-ı sitem

Suvarır sanki dü-çeşmimden akan kanımdan (Tunç, 2012: 205)

Taradığımız divanlardan hareketle Klasik Türk edebiyatında hançer yukarıda yapılan teşbihlerin yanında parlaklığı sebebiyle balığa da benzetilir.

Bizzat Barbaros Hayrettin Paşa ile İtalya'nın Puglie eyaletinin fethi olmak üzere pek çok savaşa katılan, donanmada görev alan Yetim'in (Aktaş, 1996: 19) aşağıdaki şiirinde yaptığı teşbih oldukça ilginçtir. Kendisini kan deryası ve yüreğini avcı sevgilinin elinde ağ gibi örülmüş olarak betimleyen Yetim, hançere benzeyen balığın çekilip o ağa salındığını haber verir:

Deryâ-yı hûn u sîne müşebbek şehân-ı sayd

Mâhî-i hançeri çeküp ol ağa saldılar (Aktaş, 1996: 271)

Kalkandelenli Mu'îdî, sâkîye seslenerek tövbe askerleriyle savaşmak için şarap ister. Onun bu savaşında fidan dürtücü, delici özelliğe sahip yakın ve uzak savunmalarda kullanılan bir savaş aleti olan mızrağa (Terzi, 2005: 30/3), diken hançere, gül ise savaşçının kendisini ok, gürz, mızrak, kargı ve kılıç saldırılarına karşı sol koluna takarak koruduğu kalkana (Çoruhlu, 2001: 24/260) benzetilmiştir. Şair üç savaş aletini beyitte zikrederek bizlere sanki kadehin fotoğrafını verir. Nitekim yuvarlak şekildeki güle benzeyen kalkan şarap dolu kadeh, dikene benzeyen hançer kadehin yüzeye konulmasını sağlayan altındaki sivri çıkıntı, fidan mızrak ise kadehin altındaki sivri çıkıntı ile birleşimini sağlayan ince alt kısmıdır. Böylece hislerini sadece bir beyitte ifade edebilecek kadar özlü söyleyişe sahip Mu'îdî, tasavvufî görüş ışığında şarap dolu kadehle İlâhî aşka ulaşmak için tövbe ederek nefis mücadelesi verdiğini anlatır:

Sâkiyâ mey sun ki tevbe leşkeriyle ceng için

Nize şâh-ı tâze hançer hâr ü kalkan oldı gül (Tanrıbuyurdu, 2018: 247)

1.2. Kılıç

Kılıç, eski dönem savaşlarında kullanılmış bir nevi silahtır. Tıpkı hançer gibi her iki kısmı da keskin özelliğe sahiptir (Komisyon, 1971, 4/1954). Divanlarda Arapça seyf, Farsça şemşîr ve tîğ da kılıç yerine kullanılmaktadır.

Türklerin yakın çarpışma aracı olarak kullandıkları kılıçlar, dövülgen ve güçlü çelikten yapılmasına rağmen hafifliğiyle dikkat çekicidir. Kullanımı özel bir ustalık isteyen, yabancıların elinde çok çabuk kırılan bu kılıçlar zamanla Türklerin en sevdiği savaş aleti olmuş, onlarla özdeşleşmiştir (Gömeç, 2014: 156). Ayrıca bilim insanları Türklerde özellikle Osmanlı döneminde kılıca ayrı bir saygı duyulduğunu bildirmektedir (Bozkurt, 2002: 25/406).

Bu bilgilerden hareketle Osmanlı Devleti'nin kılıca duyduğu saygı kanaatimizce Kur'an-ı Kerim'den kaynaklanmaktadır. Nitekim Tevbe suresi 5. ve 36. ayet meallerinde milletlerarası barışın

hâkim kılan İslâm dinince savaş yapılmasının yasaklandığı dört ay- Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Receb- belirtilmiştir. Ancak yukarıdaki mezkûr ayetlerde savaş açan milletlere karşı onlarla bu aylarda dahi savaş yapılabileceği beyan edilmiştir. Ve Hz. Peygamber de Huneyn ve Tâif'te bu aylarda zorunlu savaşmıştır (Algül, 1997: 16/106). Türk ile şekil kazanan kılıca Osmanlıların önem vermesi, savaşmak isteyen milletlere karşı savaşın kaçınılmazlığı yukarıdaki ayetler neticesinde doğmuştur. Sünbülzâde Vehbî Arapça seyf/kılıç kelimesini Tevbe suresi 5 ve 36. ayetleri doğrultusunda savaş ayetleri olarak nitelendirmiştir.

Şair Divanı'nda altı kez *âyet-i seyf* ibaresi ile yukarıda belirttiğimiz ayetlere işaret ederek savaşın yapıldığını anlatır. Aşağıdaki manzume ise şairin Hz. Peygamber'e duyulan sevgiyi dile getirmek için yazdığı kasidesinde yer almaktadır. Hz. Peygamber'in parlak kılıcının kılıç ayeti misali düşmanın kahrolan başına ateş saçtığını anlatır:

Misâl-i âyet-i seyf ol mücellâ tîg-i pür-tâbın

Şu'â'î âteş-endâz-ı ser-i mağhûr-ı a'dâdır (Yenikale, 2017: 58)

Klasik Türk edebiyatında kılıç; şeklinden dolayı kola, parlaklığından dolayı aya benzetilir (Erdoğan Taş, 2018: 387).

Şeyh Gâlib, Hz. Peygamber'in ateş saçan elindeki ay gibi kılıçla askerlerinin düşman karşısında gece gündüz muzaffer olduğunu dile getirir:

Top mihr ü tîg mehdîr dest-i âteş destdir

Leşkerin olmâz mı a'dâyâ muzaffer rûz u şeb (Okçu, 2016: 4)

Kılıç, İslâmî literatürde yukarıdaki ayetlerden ziyade Hz. Ali ile özdeşleşmiştir. Nitekim İslâm tarihinde henüz on yaşında Hz. Peygamber'e iman eden Hz. Ali, Bedir savaşının başlamasından önce Kureyşlilerle birebir dövüşen tek kişi olup hasmı Velid b. Muğire'yi öldürmüştür. Bu savaş sonunda Hz. Peygamber tarafından kendisine iki ucu çatallı *Zülfikâr* isiminde bir kılıç hediye edilerek "Ali'den başka genç *Zülfikâr*'dan başka keskin kılıç yoktur./Lâ fetâ illâ Alî ve lâ seyfe illâ *Zülfikâr*." (Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 2/363) hadisine mazhar olmuştur (Öz, 2013: 44/553). Klasik Türk edebiyatında da bu hadis şairlerin iktibasla zikrettikleri husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Vâhib Ümmî de mezkûr hadiste geçen *Lâ seyfe illâ *Zülfikâr*/*Zülfikâr*'dan başka keskin kılıç yoktur* ibaresiyle güzelliğini aydan alan ve Hz. Peygamber'e sadık kalan Hz. Ali'yi över. Aynı zamanda *Zülfikâr* isimli kılıcın da ay kadar parlak oluşunu anlatır:

*Ay cemâlindir senin "Lâ seyfe illâ *Zülfikâr*"*

*Dost kemâlindir senin "Lâ seyfe illâ *Zülfikâr*"* (Tatcı, 2014: 174)

Eski bir savaş aleti olan kılıç, klasik Türk edebiyatında öncelikle kullanıcılarının savaş başarısını ifade etmede zikredilir. Bunun yanında mitolojik şahsiyetler dünya edebiyatlarında olduğu gibi klasik Türk edebiyatında da mümessillerin sık başvurdukları motiflerdir.

Divanlarımızda telmih sanatı ile geçen Pers İmparatorluğu'nun ünlü kahramanı, MÖ. 4. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Rüstem-i Zâl da bu motiflerdendir. Edebiyatımızda kahramanlığı, kuvveti ile anılan Rüstem; zülf, kaş, gamze, göz gibi öldürücü ve hilekâr özelliğiyle ele alınır (Pala, 2004: 382). Ayrıca divanlarda zikredilen diğer savaş aleti olan gürz, ilk çağlardan itibaren Türkler ve Araplar tarafından bilinmektedir. Farsça gürz; ağır topuz anlamındaki bu kelime Türkçe'de topuz anlamıyla kullanılır (Çoruhlu, 1996: 14/327-328). Ahmedî, Subaşı Süleyman hakkında yazdığı şiirinde onun kılıcı ve topuzu karşısında Rüstem, babası Zâl ile dedesi Sâm ve dedesinin babası Neriman'ın dahi duramadığını anlatarak Paşa'nın savaş başarısını över:

Duramaz kılıcına Rüstem ü Zâl

Döyemez gürzine Sâm u Nerîmân (Akdoğan, 2017: 516)

Sipahî zümresinden olan Yahyâ Bey de Kanûnî'nin Irak seferi için yazdığı kasidesinde kılıç ile baltayı ele alır. Hz. Peygamber'den yüz çeviren Şiîlerin vücutlarını hemen kılıç ve baltayla vuralım diyerek savaş coşkusu anlatır:

Keselim aslı ile şâh-ı vücûdını hemân

Uralum cümle teberrâyîye tîg ü teberi (Çavuşoğlu, 1983: 54)

Klasik Türk edebiyatında cedel, bahs ve muâraza gibi isimlerle de karşılık bulan, ilhamını İlâhî kitaplar ve Kur'an-ı Kerîm'den alan, ilmî her konuyu ihtiva eden münâzara müstakil bir ilim dalı olarak kabul edilmiştir. Münâzara ilmi çerçevesinde bu usulden ayrı olarak edebî içerikli münâzara metinleri de ihtiva ettiği konular, sembolik anlatımları ile oldukça önemli eserlerdir (Tanyıldız, 2017: 7).

Taradığımız divanlar içinde Ahmedî'nin Sultan Süleyman'ın savaştaki başarısını anlatan kasidesinin girişinde kılıç ile kalemin birbirlerine karşı üstünlüğünün anlatıldığı manzume küçük bir münâzara örneğidir. Kalem karşısında üstünlüğünü anlatan kılıç, Allah'ın kendisini demirden yarattığını anlatır. Böylece kılıç Hadîd suresi 25. ayette beyan edilen *enzelne'l hadîd* ibaresine lafzî iktibasla insanlar için faydaları olan demirin indirilerek kendisinin yapıldığına işaret eder:

Çün demür-ile kamışı kıldı Hâlik âşîkar

İtdi kılıçla kalem çoh dürlü bahs ü kar-zâr

Didi evvel fahr idiben kılıc kim ol benüm

Kim benüm-çün didi enzelne'l-hadîd ol Kirdgâr

Pes kılıç didi bilürsin bini gökden inmişem

Pes kalem didi ki levhî yazmışam bî-iftikâr

Kılıçlar şekil olarak düz ve eğri olmak üzere iki çeşittir. Ortaçağ'da İslâm kılıcı veya Türk kılıcı olarak bilinen eğri kılıçların MÖ. 8. yüzyıla tarihlenen kabartmalarda bele kuşanıldığı görülmektedir

(Bozkurt, 2002: 25/406). Manzumenin ilerleyen bölümünde ülkelerin gözetlenmesini sağlayan kılıç sultanlara kemer olduğunu dile getirerek eski dönem kılıç taşıma geleneğinden de dem vurur:

*Kılıc ana didi kim benim iledür pâs-ı milk
Pes kalem didi benem dîn kasrın iden üstivâr*

*Didi kılıc kim benem sultânlar olân kemer
Pes kalem didi benem sultânlar elinde süvâr*

Arkeolojik kazılar ilk Türk siyasî birliğinin gerçekleştiği Hun döneminde özellikle Tanrı Dağlarıyla Kazakistan'ın güneyinde altın, gümüş, bakır ve demir bulunduğunu Altaylarda ise çelik üretildiğini göstermektedir. Türk milleti açısından madencilik gelişmesi savaş malzemelerinin oldukça güzel yapılmasını sağlamıştır (Gömeç, 2014: 161). Nitekim en iyi kılıçlar kılıç yumurtası denilen kaliteli demirden imal edilenlerdi. Isıtılıp dövülen demirin uzatılması neticesinde değişik tarzlarda su verilen böylece dayanıklılığı artırılan kılıçlar çelikleştirilerek yapımı tamamlanırdı (Bozkurt, 2002: 25/406). Aşağıdaki beyitte kılıcın yapım aşamasında ısıtılarak şekil verildiğine işaret edilir. Kalem ateşte sabrettiğini söyleyen kılıca ateşin kendisini ziyâlandırmayacağını söyler. Böylece yapım aşamasında ısıtılan kılıcın dayanıklılığı anlatılır:

*Pes kılıç didi ki od içinde ben sabr iderem
Pes kalem didi katısın nûr idemez sini nâr*

Sonra kılıç kendisinin İran kahramanı Rüstem'den nişan verdiğini söyler. Kötülükleri önlediğini bu sebeple de cihanda muteber olduğunu dile getirir:

*Pes kılıc didi cihânda olmuşam ben mu'teber
Pes kalem didi cihâna nişe ideler i'tibâr*

*Pes kılıç didi ki Rüstem'den virürem ben nişân
Pes kalem didi ki uş İdrîs'den ben yâdigâr*

*Pes kılıç didi benem şerri cihândan def'iden
Pes kalem didi benem her hayrı iden ihtiyâr (Akdoğan, 2017: 69, 71, 72)*

Mesîhî, Sultan Bayezid Han için kaleme aldığı kasidesinde Sultan'ın kılıcının düşmanın kalbine tez girdiğini nitekim kan saçan kılıcının taşla bilendiğini anlatır. Şimşîr ve tîğ kelimeleriyle de tenâsüb sanatını gerçekleştirir:

*Girdükçe kalb-i düşmene şimşîri tîz olur
Taş ile bilenür nitekim tîğ-i hûn-feşân (Mengi, 1995: 24)*

Kılıç Türkler tarafından oldukça önem verilen bir savaş aletidir. Bu sebeple kılıçların üzerine fetihle ilgili ayetlerin yazılması gelenek olup onun süsü ise kullanıcısının ihtişamını göstermektedir.

Topkapı Sarayı'nda savaş aletlerinin sergilendiği bölümde geçmişte Türk kahramanlarının kullandığı kılıçlardan bazıları muhafaza edilmektedir. Bu kılıçların kınlarının üzerindeki kabartma süsler, altın kakma yazılar sanat açısından oldukça dikkat çekicidir (Pala, 2004: 269). Necati Bey, II. Bayezid döneminde Rumeli beylerbeyliği görevinde iken Mora seferine katılan Koca Mustafa Paşa (Emecen, 2002: 26/132) adına kaleme aldığı kasidesinde Paşa'nın kılıcının üzerinde *nasrun mina'llâh; Allah'tan bir yardım* (Saff, 61/13) ayetinin yazılı olduğunu bildirir, mezkûr ayete lafzî ve kısmî iktibas yapar:

Şükür Allâh dest-i Üstâd-ı Ezelle eylemiş

Kılıcında âyet-i nasru'n mina'llâh irtisâm (Tarlan, 1997: 103)

Aşağıda Mesîhî Nişancı Paşa'nın gösterişsiz kılıcını gören kâfirlerin imana geleceğini bildirir. Paşa'nın kılıcıyla ilgili diğer beyitte ise cevher dolu kılıcının aksi denize düşerse sedef içindeki incinin ateş tanesi gibi kızaracağını anlatır:

Bir yalun yüzlü güzeldir kılıcun kim anun

Yüzünü göricek imâna gelür çok küffâr

Tîg-i pür-cevherünün 'aksi düşerse bahre

Kızara dür sedef içre nitekim dâne-i nâr (Mengi, 1995: 44)

Tarihî kaynaklara göre III. Murad, 1574'te babası II. Selim'in vefatı üzerine tahta geçer. Akabinde Şah I. Tahmas zehirlenir, bu olay Safevîlerde karışıklığa yol açar. Bunun üzerine II. İsmail de Anadolu üzerinde siyasî ve dinî faaliyetlerini artırır. Bu hadiseler Sultan III. Murad döneminde yapılacak savaşın yönünü belirlemede etkili olur. Böylece III. Murad Lala Mustafa Paşa'yı Gürcistan üzerinden Şirvan'ın fethiyle görevlendirir. Osmanlı askerleri Çıldır gölü yakınlarında Safevîler'i yenilgiye uğratar, Gürcistan'a girmeyi başarır. Savaşın ikinci aşamasında Safavîler dağıtılır, Şirvan bölgesindeki şehirler ele geçirilir.

Diğer yandan Sultan III. Murad döneminde ikinci önemli hadise Batı cephesinde Habsburglar üzerine olmuştur. Batı tarihinde OnBeşyıl veya Uzun Savaşlar olarak anılan bu savaş Bosna sınırındaki olaylarla başlamıştır. Böylece Sultan III. Murad savaşın başlamasında etkili olan Habsburglular'a karşı Avusturya ile savaş kararı alır. 27 Eylül 1594'te Osmanlı ordusu Komorn'u kuşatır, Papa kalesini alır, Yanıkkale'yi ele geçirir (Kütükoğlu, 2006: 31/172-174).

Kaside üstadı Nef'î, katlederek fesat pazarının işini bozan Sultan III. Murad'ı över. Onun döneminde doğu ve batı cephesinde gerçekleştirilen iki savaşa sebep olan hainlere karşı savaşın yapılmasının isabetli olduğunu, birbiri ardınca ikisinin de katledildiğini anlatır. Zira Sultan'ın kahır kılıcı ile cezasını bulan bu hainlerden birisi sürekli topluma fitne salan diğeri ise küfür düşünceli inkârcıdır. Nef'î savaşlardaki başarısından dolayı III. Murad'ın koluna kuvvet diler, ömrünün uzun olmasını temenni eder:

Katl edip ol fâsidi bozdun tılısm-ı fitneyi

Buldu bâzâr-ı fesâd icrâ-yı hükmünle kesâd

*İki hâin idi bunlar ki isâbet oldu pek
İkisinin dahi katli bir sebîl-i ittîrâd*

*Biri bu iblîsi pür telbîs-i fettân ki müdâm
Etmedeydi fitne vü âşûba tertîb-i mevâdd*

*Bir de ol ifrît-i küfrendîş-i kâfirkîş ki
Ana mensûb idi hep erbâb-ı bağy ü irtidâd*

*İkisi de tîg-ı kahrınla cezâsın buldular
Koluna kuvvet ola günden güne ömrün ziyâd* (Akkuş, 2018: 102)

I. Ahmed döneminde başarılı bir dönem geçiren Osmanlı donanmasına ve askere tahta geçtikten sonra düzen getiren, kaynaklarda Genç lakabıyla da bilinen II. Osman'dır. Bu sırada Avrupa Otuz yıl savaşlarından dolayı oldukça karışıktır. Babasının sözlerinden de etkilenen Genç Osman, Kazak baskınlarının müsebbibi olarak Lehliler'i görür, onları cezalandırmak için Lehistan seferi düzenler. Bunun üzerine Lehliler Osmanlı Devleti'ne barış teklif eder. Böylece Hotin Kalesi Osmanlı'ya verilir. Sefer sonrası yaşanan bu hadise Osmanlı'da sevinç yaşatır (Emecen, 2007: 33/454). Nef'i Baltık Denizi'ne kadar sefer düzenleyen II. Osman'a yazdığı kasidesinde o dönem yaşanan mutluluğa telmihte bulunur. Çalışması derya kadar yoğun, gönlü irfan dolu Genç Osman'ın keskin kılıcını, o denizin elmas gibi değerli dalgasına benzetir:

*Dil-i pür feyzi ki deryâ-yı himmettir meyânında
O bahrin pür güher bir mevcidir şemşîr-i bürrânı*

*O şemşîr-i mücevher ol kemerbend-i murassa'la
Peyâpey mevcidir gâhî o bahr ettikçe tuğyânı* (Akkuş, 2018: 59)

Kılıç, özellikle İslâm dinine samimiyetle inanan Türk milleti için oldukça değerli, sosyal hayatta da çeşitli törenlerde kullanılan savaş aletidir. Hz. Peygamber'in sünneti çerçevesinde Osmanlı Devleti'nde de hükümdarların tahta çıkmalarından sonra kılıç kuşandıkları, bu münasebetle kılıç alayı ismi verilen törenler yapıldığı bilinmektedir (Özcan, 2002: 25/408). Kılıcın sosyal hayatta bu amaçla kullanımının yanında sûrnâmelerden öğrendiğimize göre ayağa kılıç takıp ipte yürüme düğünlerin vazgeçilmez eğlencesidir (Arslan, 2000: 162). Rumelili Za'îfî, can-bâz redifli gazelinde düğünlerde yapılan bu geleneği telmih sanatıyla anlatır. Sevgilinin zülfü ve gamzesini gören cambazların baş vermediklerini, ipe çıkıp kılıç ile oynadıklarını bildirir. Ayrıca beyitte geçen *can-bâz* kelimesinin eski telakkide fedâî atlı asker (Devellioğlu, 2007: 125) anlamına gelmesi şiiri ilginç kılar. Bu durumda

sevgili divan şiirinin hayal dünyasında fethedilmesi gereken çok güzel bir ülke, onu fethedecek askerler elbette ipe çıkıp yürüme kadar zorlu bir yolda ve ellerinde de kılıç vardır:

Zülfü gamzen görelî virmege ser can-bâzlar

İpe çıkıp tîg ile oynar durur can-bâzlar (Akarsu, 2011: 133)

Kılıç, yukarıda da değinildiği üzere Türkler için çok önemli bir savaş aletidir. Bu sebeple kılıç, incelediğimiz divanlarda tarihi karakterlerin kılıçlarını anlatmada kullanıldığı gibi çeşitli benzetmelerle de karşımıza çıkmaktadır.

Sipahî zümresinden olan şair Yahyâ Bey, aşağıdaki beyitlerinde öncelikle meslektaşî Hayâlî Bey'e gösterilen ilgiden dert yanar. Ona verilen değer kendisine verildiği takdirde taze mazmûnlu şiiri sihr-i helâl edeceğini söyler. Böylece şairlik gücünü gösteren Yahyâ Bey, edebî bir sanatı da bizlere hatırlatır. Nitekim sihr-i helâl; bir beytin ilk mısra sonunda anlamı tamamlanan kelime veya kelime grubunun ikinci mısraa başlangıç oluşturacak şekilde ele alınmasıyla gerçekleştirilen, insanı büyüleyen sanattır (Okay, 2009: 172). Sonra mesleğinden dolayı kendisini yiğitlik ve bahadırılık kılıcı, savaş gününün çerisi olarak ilan eden Yahyâ Bey, Hayâlî Bey'i ise sönük ışıklı toplamaya çıkan dilenci şeklinde tanıtır:

Bana olaydı Hayâlîye olan hürmetler

Hak bilür sihr-i halâl eyler idüm şî'r-i teri

Ben şecâat kılıcıyam ol ışıklar pulucu

Ben savaş günü çeriyem o hemân cerde cerî (Çavuşoğlu, 1983: 60, 62)

15. yüzyılda Anadolu'da irfan önderi, Yunus Emre'den sonra şiirleri okunma ve bestelenme sırasında ikinci isim olan (Tatçı, 2014 a: 11) Eşrefoğlu Rûmî, aşağıdaki şiirinde nefsi bağlayıp açlık, susuzluk makâmına bırakılmasını söyler. Ardından zikir kılıcının ele alınmasını, girilen bu yola da mertçe denilmesini öğütler:

Bend edip nefsi bırak açlık susuzluk câhına

Zikr kılıcın ele al gir bu yola merdâne de (Tatçı, 2014: 128)

Mâzisinden aldığı ilhamla klasik Türk edebiyatında sevgili eli kılıçlı Türkmen güzeli olarak betimlenir. Şeyh Gâlib, güzel redifli manzumesinde ovayı karıştıran, aşiret beyi Türkmen güzelinin kılıcının, elinin ve gönlünün kanlı olduğunu anlatarak divan şiirinde sevgilinin özelliğini hatırlatır:

Kılıcı kanlı eli kanlı dili kanlı güzel

Dest-i âşûba aşiret begi Türkmanli güzel (Okçu, 2016: 303)

Divanlarda *tîg-i ser-i tîz; keskin kılıç* anlamındaki ibare ile sevgilinin tutumları da dile getirilir. 19. yüzyıl divan şairi Tâhir Selâm olmuş sana redifli gazelinde duygularını anlatan yazının yârin güzelliğinin izlerinin tefsiri olduğunu, onun kızgın keskin kılıç gibi kaşlarıyla kendisini mutlu etmediğini dile getirir:

Hatt-ı ruh tefsir-i âyât-ı cemâl olmuş sana

Ebruvânun tîg-i ser-i tîz-i celâl olmuş sana (Kazan Nas, 2019: 89)

Şairler sevgiliye ait güzellik unsurlarından olan gözü şeklinden ziyade özellikle sevgiyi, merhameti barındırması sebebiyle kılıç gibi etkili bakışla ele alırlar (Erdoğan Taş, 2018: 45). Yüreği sevgilinin kılıca benzeyen bakışıyla yaralanan Sünbülzâde Vehbî, o gözlerin kendisine zarar vermediğini bilakis canını bağışladığını anlatır:

Eder yek-naẓrada tîg-i nigâhı sînemi mecrûh

Başa ol gözleri hûnî amân vermez zamân vermez (Yenikale, 2017: 398)

Şairler divanlarında kılıcı dilberin kirpiklerine de benzetirler. Necati Bey, biz redifli gazelinde Türk milletinin özelliklerinden dem vurur. Sevgilinin kılıca benzeyen kirpiklerinin öldürmesinden korkmadığını zira kılıçla dirildiklerini söyler. Dolayısıyla âşıkların aşk cenginde sevgilinin kılıca benzeyen, gözle işbirliği yapıp onay anlamını veren kirpiklerinde ölmeye hazır olduğunu anlatır. Ayrıca şair, bu aşk karşılaşmasında ölecek şehitlik mertebesine nail olanların kıyamete kadar diri kalacağına da işaret eder:

Korkutmasın öldürmek ile tîg-i müjen kim

Tîg ile dirilir nice yoldaşlaruz biz (Tarlan, 1997: 287)

Divan şairlerince sevgili gönül ülkesinin padişahıdır. Ülkelerin kapılarının kılıçla açıldığı gibi sevgilinin güzelliği de gamzeye benzeyen kılıçla açılır. Bu sebeple metinlerde sevgilinin gamzesi kılıca da benzetilen güzellik unsurudur (Erdoğan Taş, 2018: 74). Necati Bey, padişahı olan dilberin kılıcıyla güzellik ikliminin açılacağını söyler. Kılıca benzeyen gamzenin üzerinde *yakın bir fethin/fethun karîbun* (Saff, 61/13) olacağını dolayısıyla padişahının kendisine gülerek ihanda bulunacağını ilgili ayete lafzî ve kısmî iktibasla ima eder:

Pâdişâhum kılıcunla açılır iklim-i hüsn

Gamzenin şânında münzel âyet-i fethun karîb (Tarlan, 1997: 160)

Eski telakkide elinde kılıç ve hançeriyle cellat da âşığı öldüren gamzeye benzetilir. Muhibbî, aşk ehli sevgilinin zerrelere olan yârdan âşıklarının görmesi, o nurdan uzak kalmamaları için onun gün gibi doğmasını ister. Ancak sevgilinin gamzesi elinde kılıcı ve hançeri olan cellattır, o kanına susamış, kan dökücü sevgiliden merhamet umulur:

Gel tulû' it gün gibi görsün seni âşıklarun

Zerrelerdür ehl-i 'ışk dûr olmasunlar nurdan

Gamzesi cellâddur elinde tîg u deşnesi

Teşnedür kanuna rahm umasın ol hûn-hârdan (Yavuz, vd., 2014: 321)

Şeyh Gâlib, kırağının gül bahçesine değindiği gibi sevgilinin güzelliğini elmas kalemle açıkça yazmaya niyet eder. Bu hususta hiç kimseden yardım alamayacağını/esinlenemeyeceğini ancak hatırına yârin kılıca benzeyen gamzesiyle özellikle ok gibi kirpiklerinin geldiğini dile getirir:

Jâlenin gülşene bahs etdiği âb ü tâbın

Vaşfını hâme-i elmâsla yazsam âyân

Hîç tefâvüt bulamam öyle gelir hatırıma

Tîg-i gamzeyle berâber hele tîr-i müjgân (Okçu, 2016: 365)

Yetim, dünyanın şahı sevgiliyi boynuna kan saçan kılıçlı savaşçı olarak tanıtır. Sevgili bu kılıcı indirse dahi kesinlikle kavuşma ümidinin kesilmediğini dile getirir:

Eyâ şâh-ı cihân kesmen ümîd-i vaslunı cândan

Elünden tîg-i hûn-rîzûn inerse boynuma kat'â (Aktaş, 1996: 271)

Divan şiirinde sevgiliye ulaşamayan âşık, bazen balığa benzetilir. Balık su ilişkisi çerçevesinde yukarıda da değinildiği üzere kılıcın mukavemetinin artırılması için suda bekletilmesi ile ilgi kurulur. Bâkî, aşağıdaki şiirinde “Sudan çıkmış balığa dönmek. “ deyimine çağrışımında bulunarak sudan ayrılmış, toprağa düşmüş, dilberin kılıcının güzelliğinden uzak kalan âşığın titreyerek o kılıca can attığını, ölümünün dahi sevgilinin kılıcıyla olmasını istediğini anlatır:

Şu mâhî gibi kim hâk üzre düşmüş sudan ayrılmış

Zülâl-i tîg-i dil-berden cüdâ cismünde cân ditrer (Küçük, 2017: 137)

Eserler yazarının ruh halini de yansıtan aynalardır. Rumelili Za'îfî, Külliyyât'ındaki Sergüzeşt-nâmesi'nde genç yaşta Üsküp'ten Edirne ve Bursa üzerinden İstanbul'a geldiğini anlatır (Akarsu, 2011: 4). Şair yaşadığı bu değişikliği derinden hissetmiş olmalı ki gurbet redifli gazelinde kılıcın keskinliğini diğer divan şairlerinden farklı bir şekilde yorumlar. Bu açıdan aşağıdaki şiiri dikkat çekicidir. Za'îfî, ney gibi bağrını delip gam kılıcıyla inletin kendisine inleme ve âhları yâr edenin gurbet olduğunu söyler:

Delüp bagrumı gam tîgîyle inledi beni çün ney

Za'îfî nâle vü âhı bana yâr eyledi gurbet (Akarsu, 2011: 91)

Hicivleriyle ünlü şairimiz Nef'î, tîg-ı zebân/kılıç dilli veya kılıç gibi keskin, etkileyici söz söylemesi ile bilinir. Bu beytinde kılıç gibi dilinden kan damlaları saçtığını sananlara sözlerinin parlak fikirlerle donatılmış kırmızı yakut olduğunu söyler:

Sanırlar katre-i hûn saçılır tîg-ı zebanından

Sözüm oldukça rengin fikr ile yâkût-ı rümmânî (Akkuş, 2018: 60)

1.3. Ok

Günümüzde spor aracı olarak kullanılan ok, çok eski savaş ve av aletidir. Genellikle kamıştan yapılan okların en değerli ve sağlam olanı abanoz ağacından yapılanıdır. Silah olarak kullanılan okların ucuna temren veya peykân ismi verilen sivri bir demir parçası takılır. Takılan bu demir parçası sayesinde ok, havada oldukça uzağa uçarak çarptığı yere derinlemesine girer (Bozkurt, 2007: 33/333).

Bursalı Rahmî, Kanûnî Sultan Süleyman'a yazdığı kasidesinde düşmanın kalp evinin padişaha niçin yol olduğunu sorar. Sultan Süleyman'ın okunu muma, okun ucundaki peykânı ise aleve benzetir. Dolayısıyla Kanûnî'nin ok atmada isabetli oluşunu anlatır:

Adûnuñ hâne-i kalbi niçün târîk olur şâhâ

Okuy bir şem'dür anuñ ucında şu'le peykânı (Erdoğan, 2017: 50)

Okçuluk, Türkler tarafından önem verilen eski bir savaş savunma aracıdır. Bu sebeple Fatih Sultan Mehmed Han İstanbul'u fetih çalışmalarında karargâhını Kasımpaşa sırtlarına kurmuş, Haliç'te olabilecek savaşları bu noktadan yönetmiştir. Burası zamanla Okmeydanı ismiyle Kasımpaşa, Haliç ve Hasköy'ü içine alan, çeşitli spor karşılaşmalarının yapıldığı, açıl durumlarda halkın toplandığı çok büyük bir meydan olmuştur. Osmanlı döneminde atılan ok rekor bir noktaya düştüğünde o bölgeye menzil taşı dikilmesi ve o yere taş üzerindeki kitabeye okçunun başarısının anlatılması eski bir okçuluk geleneğidir. III. Selim de Okmeydanı yanında taş diktiren bir padişah'tır (Gündüz, 2007: 33/339). Ayrıca tarihi kaynaklarda III. Selim, şair olmasının yanında eski silahları iyi kullanan, savaş bilimine hâkim, Okmeydanı'ndaki atışlarında 594 metreyi aşip usta okçular arasına giren, oldukça iyi bir ok atıcısı olarak tanıtılmaktadır (Beydilli, 2009: 36/424).

Şeyh Gâlib, aşağıda kılıcı güzel kullanan, ince manalı sözler söyleyen ve iyi bir atıcı olan III. Selim'in adına Okmeydanı'nda taş diktirdiğini anlatır. Sultan'ın ok atarken usulüne göre ayak açması karşısında tüm okçuların ona baş eğdiği bilgisini verir. Ardından okunun kol ve kanadıyla III. Selim'i, güzel ses ve yüze sahip erkek olduğuna inanılan, gözle görülemeyecek kadar yüksekten uçan, Kaf dağının tepesinde yatan mitolojik Ankâ kuşuna (Batislam, 2002: 196) benzetir:

Tîg-zenlik nükte-perverlik tüfenk-endâzlık

Cümlesinde nâm alıp taş dikdi ol şâh-ı Güzîn

Bir ayak açdı ki baş egdi kemân-keşler bütûn

Bir dahı nâz etmesin Behrâmînâ çarh-ı güzîn

Tîrinin bâl ü perindedir meger bâl ü peri

Çok mu kûh-ı Kâfa pervâz etse çün Ankâ-yı çîn (Okçu, 2016: 86)

Fuzûlî aşağıdaki şiirinde sevgilinin kirpiklerini siyah renginden dolayı abanozdan yapılmış oka benzetir. Güçlü abanoz oka çelik temrenin yakışacağını söyler. Bu çelik temrenli sağlam okun taş gönüllülerin dahi gönüllerini alacağını anlatır:

Müjen ger seng-diller gönlünü ala aceb olmaz

Anun tek âbnûs oh lâyıkı fûlad peygândır (Gölpınarlı, 2016: 59)

Ok yalnız kullanılmaz. Yay ile ok birbirinin tamamlayıcısıdır. Yaylar ise çok önceleri uzunlamasına kesilen manda boynuzlarından yapılırdı. Sonradan esnekliği olan ağaçlardan yapılmaya başlanmıştır. Genellikle kıvrımlı şekilde yapılan yayların arasına kiriş denilen ip gerilir. Kiriş okun hızlıca fırlatılmasını sağlar (Komisyon, 1971: 5/2497). Divan şiirinde sevgilinin saçları şekil bakımından lüle lüle dalgalıdır. Bu sebeple saçlar kıvrık ve esnekliği bakımından yayın ağaç kısmına benzetilir. Ayrıca edebiyatımızda yay anlamında kavs ve kemân kelimeleri de kullanılır.

Her zaman havada bulunan su, gökyüzü açıkken buhar halindedir. Su bulutlarda ise çok ince tanecik halinde havada asılı durur. Tanecikler belirli bir ağırlığa ulaştınca havadan daha ağır hale gelerek yeryüzüne yağmur olarak düşerler.

Kanûnî ile savaşlara katılan Yahyâ Bey, Osmanlı askerlerinin düşmana şimşek gibi çakan kılıçlarını buluta, oklarını ise yağmur tanelerine benzetir. O kılıçlardan iman nuru; yaylardan yağmur gibi ok yağdığını anlatarak savaştan kesit sunar:

Kavsümüz yağmur gibi a'dâya peykân yağdurur

Tîğümüz berk urdığınca nûr-ı îmân yağdurur (Çavuşoğlu, 1983: 106)

Bâkî, sevgilinin saçlarını yayın kirişine/ipine, rakîbi ise yayın ağaç kısmına benzetir. Okun hedefe isabet etmesi için okçu tarafından yayın esnek ipi arasına takılan okun kendisine doğru çekilmesi gerekir. Yay ve okçu arasındaki bu ilişki çerçevesinde Bâkî sevgilinin saçları ile başı çekenleri kendisine çektiğini dile getirir. Nitekim oldukça kuvvetli ve bir o kadar da esnek yapıda olan yayın ipi genellikle yarım daire şeklindeki yayın gövdesine geçirilir:

Ser-i zülfiyle çeker kendüye ser-keşleri yâr

Ne kadar saht kemân olsa urur kullâba (Küçük, 2017: 267)

Fuzûlî ise sevgilinin kendisine tutumundan dolayı iki büküm olan belini yaya; ip gibi akan gözyaşlarını kiriş; ettiği ahları ise oka benzetir. Ey ay kadar güzel sevgili, bükülen belim yay, kederden gözyaşlarımla temrenlediğim okum güneşe kadar ulaştı, sen bundan sakın diyerek sevgiliyi uyarır:

Büküldü kaddüm âhum yetdi horşide sakın ey mâh

Ki mihnet ohunu peykânladum gam yayını kurdum (Gölpınarlı, 2016: 100)

Divan şiirinde kaş, kavisli oluşundan dolayı yaya benzetilir (Pala, 2004: 130). Ayrıca divan şairleri için kaş, besmele, hat ve Necm suresi 9. ayetten alınan ilhamla miraç hadisesinde Hz. Peygamber'in Cenab-ı Hakk'a yakınlığını ifade etmede (*Peygambere olan mesafesi*) iki yay aralığı kadar/kâbe kavseyn makamı için kullanılan unsurdur. Şairin hayal dünyasında gamze ise tıpkı hedefe isabet ettirilmiş oktur. Nitekim ok; yay, kiriş ve peykân ile birlikte işlev kazanırken gamze de göz, kirpik ve kaşın hareketiyle oluşan, insanın yüreğine etki eden yüz ifadesidir.

Fuzûlî, sevgilinin gamzesi kadar etkili olması için okun ucuna ardı ardına peykân takıldığını söyler. Onun kaşları gibi güzel olmayan yayı herkesin ayıpladığını dile getirir. Ayrıca beyitte zikredilen peş peşe takılan peykânlar ile birbiriyle bitişmiş kaşlar yani Hz. Peygamber'in miraçta Yüce Allah'a yakınlığı da ifade edilir:

Oha peykân tikilür gamzen için peyveste

Dokunur ta'ne ohu kaşun ucundan yaya (Gölpınarlı, 2016: 133)

İnsan, kâinata Yüce Allah'ın en güzel şekilde yarattığı varlıktır (Tîn, 95/4). Güzelliğın de göstergesi yüzdür. Divan şiirinde yüzde bulunan küçük, koyu renkli leke/lekeler olan ben; renkleri ve buldukları yer itibarıyla sevgiliye ait oldukça önemli bir güzellik unsurudur (Erdoğan Taş: 2018:

241). Necati Bey, Atik Ali Paşa'nın yüzünü aya, o ay gibi parlak yüzdeki benleri ise oka benzetir. O oklardan merhametin geldiğini bildirir:

Yüzündür aydın ey meh içinde benlerin tire

Zamiri geldi bir yire bu gün dana-vü-na-danun (Tarlan, 1997: 55)

Divan şiirinde hadeng, nâvek, nebl, sehm ve tîr de ok anlamında kullanılır. Fuzûlî, düşmanın ayıplama oklarının kendisine tesir etmeyeceğini anlatır. Çünkü sevgilinin attığı okların ucundaki peykân ile vücudunun demirden zırhla kaplandığını söyler. Böylece okun uç kısmının/peykânın demirden yapıldığını ve lirizm şairi Fuzûlî'nin aşkın ızdırapları karşısında metin olduğunu anlıyoruz:

Kâr-ger düşmez hadeng-i ta'ne-i düşmen mana

Kesret-i peykânun etmişdür demürden ten mana (Gölpınarlı, 2016: 12)

Ok divanlarda saplandığı yeri yaralamasından dolayı sevgilinin bakışını anlamlandıran, nazarı ile sineleri yakan kaş ile kullanılır. Kaş, şekliyle dolaylı kemân olarak da bilinen ve ok ile kullanılan yaya benzetilir (Erdoğan Taş, 2018: 42). Ayrıca metinlerde ok, kemân ikilisi okların konulduğu çanta anlamına gelen terkeş kelimesiyle de kullanılarak tenâsüb sanatı yapılır. Bu bilgilerin yanında divanların güzellik merkezinde kaş, göz, kirpik, gamzenin ötesinde saç da yer alır. Saç; kıvrımlı oluşuyla kemâna, yaya; sivrilen uçları bakımından da oka benzetilir.

Mesîhî, kaşları keman gibi güzel sevgiliye seslenir. Göğsünü sevgilinin ok saplayacağı poligon tahtası olarak görür. Bedeninin terkeş gibi okla dolduğunu anlatırken sevgilinin bakışlarına layık olmanın mutluluğunu yaşar. Bu bakışlarla yüreğini delen kaşları yay gibi olan sevgilinin yanında onun oka benzeyen saçlarının olması gerektiğini söyler:

Terkeş gibi çü sinemi toldurdun ok ile

Ey kaşları kemân yanunda gerek belik (Mengi, 1995: 204)

Ahmedî, o kaş gibi hükümdarlara mahsus yayın nerede olduğunu sorarak istifham sanatını gerçekleştirir. Dünyada o etkileyici gamze ile kendisini hâkimiyetine alıp ok gibi sinesine geçenin sevgili olduğunu bildirir:

Ol kaş bigi kemân-ı keyânî n'irede var

Ol gamzenün nazîri cihânda ne tîr ola (Akdoğan, 2017: 236)

Divan şiirinde ok, insanların birbirine değer verdiğinin göstergesi bakışı sağlayan böylece gönülleri fetheden gözle de beraber ele alınır. Göz elbette bakışını üst kapak ve o kapaktaki kirpiklerle işbirliği yaparak gerçekleştirir. Bu durumda göz, yayı ve oku olan savaşçı gibi düşünülür. Sevgilinin gözlerinin elinde gönül almak için ok ve yay olduğunu bildiren Muhibbî, baştan gözlere doğru uzanan perçemlerin kafada pusuda yattığını diğer bir ifadeyle o perçemlere de hayran olunmamasının mümkün olmadığını dile getirir:

Gözleri dil almağa almış eline ok u ya

Perçemi durmuş kafada ya'ni dutmuşdur kemîn (Yavuz, vd., 2014: 302)

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in hadislerinden hemen sonra tasavvufî görüş klasik Türk edebiyatının beslendiği ana kaynaklardandır. Kur'ân'da belirlenen ayda ve Allah için yapılması emredilen ibadetlerden biri hacdır (Bakara, 2/196-197). Kurban bayramının birinci günü Mina'ya ulaşan hacı adaylarının Akabe cemresine taş atmaları ise haccın erkânlarından (Öğüt, 1996: 14/397). Bu ibadeti rızası için yapanlara Yüce Allah merhametiyle ihsanda bulunacağı vaat etmektedir (Bakara, 2/201). Birbirlerini tanımayan müminleri tek ülküde senenin belli gününde manevî bir anlaşmaya ulaştıran hac ibadeti, dünya hayatının geçiciliğini öğretmesinin yanında adeta mahşer gününün bir provasıdır. Diğer yandan İslâm'a samimiyetle inanan Türk milletinin benimsediği tasavvufî görüşün de çıkış noktası İlâhî kitaplardır. Kur'ân-ı Kerîm'de dünya hayatına önem vermemeyi (Bakara, 2/200; Âl-i İmrân, 3/145; Nisâ, 4/77; Hûd, 11/15-16; Ankebût, 29/64) emreden ayetler tasavvufun gayesini oluştururken müminlerin Allah'ı çokça anmaları gerektiğini (Ahzâb, 33/41) bildiren ayet ise onun yaşam şeklini oluşturmuştur. Tasavvufî yaşam şeklini benimseyen kişilere sûfi denilir. Sûfi kelimesinin çıkış noktası üzerinde çok farklı görüşler bulunmakla birlikte bu görüşlerden biri; İslâm dininden önce yaşayan, Hakk'a ve halka hizmeti gaye edinip kendilerini Kâbe hizmetine adayan Benî Sûfe kabilesinin isminden ileri geldiği görüşüdür. Dünyaya ait isteklerden sıyrılıp Yaratıcıya derin bir aşk beslemek, bu yolda eziyetlere katlanmak sûfi yaşam tarzının prensibidir (Öngören, 2011: 40/119). Çünkü bu aşk yolunda karşılaşılan zorluklar Yüce Allah'ın kendisine yaklaşmasını istediği kulunun tozlardan arınmasına, temizlenmesine vesiledir.

Mahallîleşme arzusunda 18. yüzyılda kendi tarzını oluşturan divan şairi, müderris Nedîm'in aşağıdaki beyitleri bize tasavvufî görüşü çağrıştırmaktadır. Gönlüne seslenen şair, dünyaya meyilli olup onun etrafında dönen kişi olmamayı ister. Zira Kâbe'nin tozunun temizlenmesi için yılda bir süpürüldüğü gibi yaratılış gayesini bilen bir insanın da kutsal topraklarda yılda bir kez hacı olmasıyla temizleneceğini anlatır. Akabe cemresinde şeytana karşı nefis mücadelesi veren hacı adaylarını okçulara onların taş atarken dua etmelerini ise peykâna benzeten şair, gönülde bu dertlerin götürülüp aşk defterinde uçtuğunu görüleceğini dile getirir:

*Dil gerd-i gamsız olma revâ mı ki Ka'benin
Ey hâce yılda bir süpürürler gubârını*

*Peykân gibi lebinde götür onu tîr-veş
Aşkın cerîde tayy edegör reh-güzârını* (Macit, 2017: 275)

Nigâhî de aşağıdaki şiirinde tasavvuf düşüncesiyle bizlere seslenir. Terk-i tecrîd; insanlardan ayrılan (Uludağ, 2005: 347) bir derviş olmadığını, hor görülmeden kendisine nazar kılınmasını ister. Aksi halde Allah'ın izniyle ahı göklere ulaşılacak kadar uzun okundan kalenin yıkılacağını bildirir. Manzumede geçen âh kelimesi eski yazıda he (ه) ile yazılır, he sesinin klasik Türk edebiyatında göze benzetildiğini düşündüğümüzde şair bakışlarının ok gibi etkili olacağını ima eder:

Terk-i tecrîdem beni hor görme yâ hû kıl nazar

İzni lillâh tîr-i âhımla yıkarım kal'ânı (Tanyıldız-Arslan, 2017: 83)

Tasavvuf ışığında yaratılış amacını bilen insan, kusursuz bir şekilde yaratılan kâinata bakarak Yüce Allah'a âşık olur. Çünkü var olan her varlık Yaraticının güzelliğinden bir parçadır. Bu aşk içinde insan kâinata var olan her varlıkta Sevgilinin izlerini görerek yaratılanları hayranlıkla izler. Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudretini tefekkür eden âşık, göz yaşlarını tutamaz. Bu durumda her varlık âşığın gözlerine isabet eden sanki maşuktan/Yüce Sevgiliden atılan ok gibi yaralayıcıdır.

Fuzûlî, aşağıdaki beytinde Yüce Sevgilinin kirpiklerini oka benzetmiştir. Oka benzeyen kirpikleri gören âşığın bağı delinir, güzelliğin teması karşısında sevgiliye ulaşamamanın verdiği hüznle sinesi delinir, gözlerinden kanlı yaşlar saçılır:

Bakdukça sana kan saçılır dîdelerimden

Bağrum delinür nâvek-i müjgânunu görgeç (Gölpınarlı, 2016: 34)

Dilberin ok gibi batan kirpiklerinden vücudunun kana bulandığını söyleyen Kalkandelenli Mu'îdî, bu durumda kendisinin kol ve kanatları kırmızı papağana benzediğini dile getirir:

Garğ oldı kıana cismüm nâvekleriñ ucundan

Ol bâl ü perle ben bir tûtî-i âle döndüm (Tanrıbuyurdu, 2018: 272)

Klasik Türk edebiyatında sevgili cilvesiyle âşığın aklını başından alır, onu sağlıklı düşünemez hale getirir. Bu durumda kaşlar bazen ispiyoncu anlamına gelen gamz bazen aldatıcı bakış olan gamze ile birlikte ele alınır. Ayrıca gamz, gamze kelimelerinin birbirini çağrıştırmaları sebebiyle sevgiliye has her iki sıfat da (Erdoğan Taş, 2018: 55) tıpkı ok gibi âşığı yaralar. Âşık her ne kadar sinesini siper etse de yüreğini parçalayan, bir türlü kurtulamadığı oklardan oldukça bahtiyardır:

İy kaşı ya eylemişem sinemi siper

Gamz oklarıyla gerçi yürek pâre pâredür (Yavuz, vd., 2014: 300)

Yukarıdaki beyitte yüreğinin delil deşik olduğunu haber veren Muhibbî aşağıdaki şiirinde ise sevgilinin gülüşünden kaynaklı yanağında oluşan gamze oklarının kendisine isabet ettiği zaman o oklara göğsünü siper edeceğini ve bu yolda can vereceğini, sevgili için bu durumu başa kakmayacağını ifade eder:

Tîr-i gamzen gelse idem sînemi ana siper

Cân virem bu yolda sanman minnet-i cân eyleyem (Yavuz, vd., 2014: 287)

Bâkî, sevgiliye ey kaşı keman gibi olan yâr diye seslenir. Okun ucundaki peykânın gönlüne konmuşken oradan geçip sonunda can evine vardığını, orayı mekân ettiğini anlatır:

Gelüp konmuşken ey kaşı kemânım dilde peykânun

Gönülden geçdi âhir cân evin vardı mekân itdi (Küçük, 2017: 311)

Türk kültüründe oldukça önemli olan ok sporunda atış yapılırken yâ nasip denilmesi eski bir gelenektir (Komisyon, 1971: 5/2497).

Necati Bey de kaşı keman olan sevgiliye seslenir, dert ve gamla onun gönlüne girmesini şarta bağlar. Bu sevgilinin canında olmak kısmetse kendisine yâ nasip diyerek gamzesiyle ok atması gerektiğini bildirir. Böylece şair sevgiliden gülmesini beklediğini ima eder:

Kısmet olmag ister isen derd-ü-gam cân-ü-dile

Ok bıraksın gamzen ey ebrû-kemânım yâ nasib (Tarlan, 1997: 161)

Bâkî, aşağıdaki şiirinde hayatta çektiklerinden dolayı kendisini kemâna benzetir. Bâkî'yi halk, gam okunun nişanesidir diye Allah öyle bir çekti çevirdi ki kemân gibi eğdi diyerek felekten şikâyetini dile getirir:

Tîr-i gamun nişânesidür diyü Bâkîyi

Allâh ki halk çekdi çevürdi kemân gibi (Küçük, 2017: 304)

2. SONUÇ

Divan şiirinde savaş aletlerinden hançer, kılıç, ok başlığında yaptığımız çalışmayla edindiğimiz sonuçlar şu şekildedir:

Öncelikle kasidelerde Sultan Bayezid, Sultan Selim, Rumeli kazaskeri Kadızâde Ahmed Şemseddin hançer bahsinde övgüye mazhar olmuşlardır. Türk milletinin astrolojiye de ilgi duymasından kaynaklı hilâl hançere benzetilmiştir. Bunun yanında gazel nazım şeklinde yazılan manzumelerde âşığı öldürmek için cellat elinde hançeriyle tanıtılırken zavallı âşık sudan çıkmış balık gibi düşünülmüştür. Klasik Türk edebiyatında özel bir yerde olan sevgilinin kaşı, gözü, kirpikleri, gamzesi etkileyciliği olmasından dolayı hançere benzetilirken ince oluşuyla beli, uzun oluşuyla boyu da müşebbeh unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda ayrıca dikenin de hançere benzetildiği tespit edilmiştir. Divanlarda geneli teşbih sanatıyla ele alınan hançerin irsâl-i mesel, tenâsüb sanatları gerçekleştirilerek edebî bir dille zenginleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kılıç bölümünde Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'nin, Sultan Bayezid'in, Subaşı Süleyman Paşa'nın, Koca Mustafa Paşa'nın, Nişancı Paşa'nın, III. Murad'ın ve Genç Osman'ın savaş başarıları ve kılıçlarının süslemesi lafzi iktibasla methedilmiştir. Ayrıca Türkler için oldukça önemli olan kılıcın sosyal hayatta da eğlencelerde ayağa takılarak ustaca kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Divan şairleri âşığına eziyet etmekten çekinmeyen Türk güzelini elinde kılıçla tasvir etmişler, bu güzelin yine kaşları, bakışları, kirpikleri ve gamzesi de kılıca benzetilmiştir. Yoğun duyguları barındıran klasik Türk edebiyatı divanlarında gurbetin acısı kılıç gibi düşünülürken nefis terbiyesi için de zikir kılıcını kuşanmak gerektiği öğütlenmiştir.

Hedefe isabet ettirmede başarılarıyla Kanûnî Sultan Süleyman ve III. Selim diğer incelediğimiz savaş aleti ok bölümünde methedilen padişahlar olup Atık Ali Paşa ise yüzündeki benlerin oka benzetilmesiyle zikredilmiş şahsiyettir. Ok yay ilişkisi çerçevesinde şiirlerde Necm suresi 9. ayetten ilhamla miraç hadisesinde *iki yay aralığı kadar/kâbe kavseyn* makamının Yüce Allah'a yakınlığı beyan edilen Hz. Peygamber için kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında sevgiliye ulaşamayan âşığın ahları, dilberin saç uçları, aldatıcı bakışları, kirpikleri, gamzesi oka benzetilirken sevgilinin saç,

kaşı ve beli yayla birlikte zikredilmiştir. Ayrıca İslâm'ın emri hac ibadetinin erkânından olan Akabe cemresinde taş atan müminler, okçulara; müminlerin o esnada yaptıkları dualarıysa peykâna benzetilmiştir.

Yukarıdaki teşbihlerin yanında divan şiirinde hançer, kılıç, ok şairlerin kendilerini ve kendileriyle ilgili benzetmelerde kullandıkları ortak aletler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Yahyâ Bey'in kendisini kılıca, Nef'î'nin sözlerini keskin kılıca, sevgilinin cefasından dolayı Bâkî'nin kemâna ve sevgilinin oka benzeyen kirpiklerinden yaralanan Mu'îdî'nin kol ve kanatları kana bulanmış papağana benzetildikleri de tespit edilmiştir.

Sonuç olarak hançer, kılıç ve ok savaşın tasvir edildiği metinlerden ziyade yukarıda anlatıldığı gibi güzide şairlerin düşünce dünyalarını yansıtan divanlarda ince duygularla örülü farklı benzetmelerde benzetilen unsur olmuş savaş aletleridir. Bu bağlamda klasik Türk edebiyatının geniş muhtevası, altı asırlık ömrü ve gerek bilim dünyasına kazandırılacak yeni divanlar gerek kazandırılmış tüm divanlar incelendiği takdirde hançer, kılıç, ok ve diğer savaş aletleri ile ilgili çok ilginç benzetmeler muhakkak olacaktır. Bu sebeple divan şiirinin zarif üslûbuna daha fazla vakıf olmak için diğer savaş aletleri üzerine çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed (ö.1162/1749), *Keşfu'l-Hafâ ve müzîlü'l-ilbas 'alâ mâ iştehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, I-II, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, thk. Yusuf b. Mahmud Elhac Ahmed, ts.
- Akarsu, K. (2011). *Rumelili Za'îfî Dîvânı*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Akdoğan, Y. (2017). Ahmedî Dîvânı, 69-516. Alınan yer <http://kültürbakanlığı-online.org.tr>
- Akkuş, M. (2018). Nef'î Dîvânı. 60- 191. Alınan yer <http://kültürbakanlığı-online.org.tr>
- Aktaş, A. (1996). *Yetîm Dîvânı İnceleme- Metin*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Algül, H. (1997). *Haram Aylar*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Arslan, M. (2000). *Divan Edebiyatı'nda Manzum Surnamaler (İnceleme ve Metinler)* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Batıslam, H. D. (2002). *Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hüma, Anka ve Sımurğ*. İstanbul: Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi I. 185-208.
- Beydilli, K. (2009). *III. Selim*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Bozkurt, N. (2002). *Kılıç*. Ankara: TDV Yayınları.
- Bozkurt, N. (2007). *Ok*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1983). *Yahyâ Bey Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları.
- Çoruhlu, T. (1996). *Gürz*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çoruhlu, T. (2001). *Kalkan*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

- Diyanet İşleri Başkanlığı (2006). *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, Ankara: TDV Yayınları.
- Duru, N. F. (2017). *Enderunlu Sâmî Dîvânı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Eralp, T. N. (1993). *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Ankara: AKM Yayınları.
- Erdoğan, M. (2017). Bursalı Rahmî Dîvânı. 76. Alınan yer <http://kulturbakanligi-online.org.tr>
- Erdoğan-Taş, M. (2018). *Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2016). *Fuzûlî Dîvânı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Gömeç, S. Y. (2014). *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gündüz, F. (2007). *Okmeydanı*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Emecen, F. (2002). *Koca Mustafa Paşa*. Ankara: TDV Yayınları.
- Emecen, F. (2007). *Osman II*. İstanbul: TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (2001). *Kadızcâde Ahmed Şemseddin*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kazan, N. (2019). *Tâhir Selâm Divanı*. Konya: Palet Yayınları.
- Komisyon, (1971). *Hayat Ansiklopedisi*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Küçük, S. (2017). Bâkî Dîvânı. 267-304. Alınan yer <http://kulturbakanligi-online.org.tr>
- Kütükoğlu, B. (2006). *Murad III*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Macit, M. (2017). Nedîm Dîvânı. 242-275. Alınan yer <http://kulturbakanligi-online.org.tr>
- Mengi, M. (1995). *Mesîhî Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu.
- Okay, M. O. (2009). *Sihri-i Helâl*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Okçu, N. (2016). Şeyh Gâlib Dîvânı. 116-330. Alınan yer <http://kulturbakanligi-online.org.tr>
- Öngören, R. (2011). *Tasavvuf*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Öz, M. (2013). *Zülfikar*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özcan, A. (2002). *Kılıç Alayı*. Ankara: TDV Yayınları.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sarıkaya, Yıldırım, M. (2011). *Teşbih*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Sarıkaya, E. (2017). Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Osmanlı Savaş Kültürüne Ait Kavramlar. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 4 (7), 121-146.
- Tanrıbuyurdu, G. (2018). Kalakandelenli Mu'îdî Dîvânı. 247-272. Alınan yer <http://kulturbakanligi-online.org.tr>
- Tanyıldız, A. (2017). *Firdevsî-i Rûmî Kalem ile Kılıcın Münâzarası*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Tanyıldız, A., Arslan, M. U. (2017). *Diyârbekirli Nigâhî*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2018). Neyzen Bakışı Tabirinin Şiirdeki Anlam Çerçevesi, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (4), 31-42.
- Tarlan, A. N. (1997). *Necati Beg Divanı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Tatçı, M. a (2014). *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Tatçı, M. b (2014). *Vâhib Ümmî Halvetî Dîvân-ı İlâhiyat*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Terzi, M. Z. (2005). *Mızrak*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Tunç, S. (2011). *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair Çeşm-i Âfet ve Dîvânı*. Konya: Palet Yayınları.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yavuz, O. Direkci, B. Gülmez, M. Yastı, M. ve Duyar, H. (2014). *Muhibbî Dîvânı*. Konya: Palet Yayınları.
- Yenikale, A. (2017). Sünbülzâde Vehbî Dîvânı. 58-146. Alınan yer <http://kültürbakanlığı-online.org.tr>